

PRZEMYSŁAW MICHOWICZ

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

AKTUALNA LINIA ORZECZNICZA W ZAKRESIE
ODPOWIEDZIALNOŚCI ODSZKODOWAWCZEJ
KOŚCIELNYCH OSÓB PRAWNYCH ZA PRZESTĘPSTWA
PEDOFILII OSÓB DUCHOWNYCH I KONSEKROWANYCH

I. WSTĘP

Przypadki nadużyć seksualnych popełnionych przez duchownych i osoby konsekrowane wobec małoletnich są przedmiotem toczącej się wielopłaszczyznowej publicznej dyskusji, jak również nie przestają przyciągać uwagi komentatorów i ekspertów reprezentujących różnorodne dyscypliny naukowe, także i te zamykające się w szeroko pojętym dyskursie teoretycznoprawnym. Złożoność problemu dokumentuje obszerna już literatura (zarówno polskojęzyczna, jak i zagraniczna)¹,

¹ Do cennych opracowań należy zaliczyć: L.L. CHRISTIANS, *L'autorité religieuse entre stéréotype napoléonien et exégèse canonique: l'absence de responsabilité objective de l'évêque pour son clergé en droit belge*, «Quaderni di diritto e politica ecclesiastica» 3/2000, s. 951-966; M. HALL, *The Liability of public authorities for the abuse of children in institutional care: Common and the United Kingdom*, «International Journal of Law, Policy and the Family» 14/2000, s. 281-301; M. COZZOLINO, *Profili di responsabilità del Vescovo nei confronti di minori vittime di abusi sessuali imputati a sacerdoti*, [w:] *Sovranità della Chiesa e giurisdizione dello Stato*, red. G. DALLA TORRE, P. LILLO, Torino 2008; M. NESTEROWICZ, *Odpowiedzialność cywilna Kościoła katolickiego za molestowanie małoletnich przez księży (prawo USA i prawo polskie)*, «Przegląd Sądowy» 1/2014, s. 7-18; J. BERNAL, *Cuestiones canónicas sobre los delitos más graves contra el sexto mandamiento del Decálogo*, «Ius Canonicum» 54.2/2014, s. 145-183; C. DOMÍNGUEZ,

w której analizuje się przesłanki bytu odpowiedzialności kościelnych osób prawnych zarówno pod rządami obowiązującego ustawodawstwa kościelnego, jak i w rozumieniu polskiego porządku prawnego. Nawet dość pobieżna lektura przedmiotowych orzeczeń uprawnia do przypuszczenia, że polskie sądy mogą inspirować się rozwiązaniami i zasadami prawa kształtowanego w oparciu o precedens, który w aktywności sądowej, a ściślej sformułowany jako *ratio decidendi* w końcowej sentencji sędziego, może stać się normą wiążącą w przyszłości. Doświadczenie sędziów amerykańskich, bo o nich mowa, dowodzi, że liczba analogicznych spraw rozpatrzonych przez stanowy wymiar sprawiedliwości była nader wysoka i ukształtowała de facto praktykę koniecznego zadośćuczynienia na rzecz ofiar pedofilii². Ich wysokość wywołała nierzadko masową falę bankructw kościelnych osób prawnych (zwłaszcza diecezji)³, nawet jeśli sędziowie amerykańscy nie dysponowali jasno sformułowanymi regulacjami prawnymi mogącymi stanowić jednoznaczną podstawę prawną w rozstrzygnięciu tego rodzaju kontrowersji⁴. W toku rozumowania sędziowie wypracowali model imputowania odpowiedzialności obiektywnej podmiotom sprawującym kościelną władzę rządzenia, ustalając jednocześnie obowiązek zadośćuczynienia roszczeniom ofiar duchownych i osób konsekrowanych uznanych winnymi popełnienia

La Responsabilidad Civil En Materia De Daños Causados Por Un Clérigo En El Derecho Chileno: Líneas De Reflexión, «Anales Derecho UC» 1/2015, s. 1-10; A. SIECZYCH, *Odpowiedzialność odszkodowawcza związków wyznaniowych za przestępstwa seksualne duchownych (casus Kościoła katolickiego)*, «PiP» 72.1/2017, s. 65-77; P. SKONIECZNY, *Przestępstwo cięższe przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z małoletnim – Uwagi ‘de lege lata’ i ‘de lege ferenda’*, «Prawo Kanoniczne» 60.1/2017, s. 135-174.

² Racją przywołania dorobku państw *common law* jest fakt, że pierwsze rekompensaty wypłacane pokrzywdzonym miały miejsce już w latach 90. ubiegłego wieku w USA, co dokumentuje D.B. COZZENS, *The changing face of the priesthood: a reflection on the priest’s crisis of soul*, Collegville MN 2000, s. 95 n.

³ Por. J.R. FORMICOLA, *Recalibrating U.S. Catholic Church – State relations: The effects of clerical sexual abuse*, «Journal of Church and State» 58.2/2015, s. 314-318 i 320-321.

⁴ Por. P. BORECKI, *Odpowiedzialność kościelnych osób prawnych za czyny pedofilskie duchownego. Uwagi do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2020 r.*, II CSK 124/19, «Studia Prawa Publicznego» 33.3/2020, s. 35.

czynów pedofilskich. Zwrócono uwagę, że sprawcy pozostawali względem właściwych przełożonych kościelnych w stosunku zależności, co oznacza między innymi, że wykonywali określone zadania i obowiązki powierzone im w związku z pełnioną posługą duszpasterską. Konstruktywny będący właściwą podstawą zaistnienia obowiązku indemnizacji zakładał byt tzw. *ascending liability* z tytułu odpowiedzialności zastępczej (*vicarius liability*) powstałej w oparciu o wspomniany stosunek podległości sprawcy względem właściwego przełożonego oraz na podstawie jego obowiązku w nadzorze nad prawidłowym wykonywaniem powierzonych sprawcy funkcji (zasada *respondeat superior*)⁵. Warto podkreślić, że sądy amerykańskie doszły do tych ustaleń w rezultacie analizy i interpretacji norm kodeksu prawa kanonicznego.

Jak powszechnie wiadomo (również i z doniesień medialnych), zasada ponoszenia odpowiedzialności przez kościelne osoby prawne za akty pedofilii duchownych i osób konsekrowanych w polskim orzecznictwie została ostatecznie przełamana, bowiem pierwszy wyrok w tego rodzaju sprawie zapadł w 2018 r. w sprawie z powództwa Katarzyny przeciw Chrystusowcom⁶, a w 2019 i 2020 r. zostały wydane kolejne, w których sędziowie orzekli wobec prawnych osób Kościoła katolickiego środki kompensacyjne w postaci obowiązku zadośćuczynienia za doznaną krzywdę poprzez zapłatę na rzecz pokrzywdzonych określonych kwot pieniężnych. Celem niniejszego artykułu będzie krytyczna analiza wybranych orzeczeń⁷ polskich organów wymiaru sprawiedliwości pod kątem określenia zasad odpowiedzialności przypisywanej kościelnym

⁵ Por. M.E. CHOPKO, *Ascending Liability of Religious Entities for the Actions of Others*, «Am. J. Trial Advoc.» 289.2/1993, s. 292-294; K.E. FISCHER, *Respondent superior redux: may a diocesan Bishop be vicariously liable for the intentional torts of his priests?*, «Studia Canonica» 23/1989, s. 119 i n.

⁶ Por. wyrok SA w Poznaniu z 2 października 2018 r., I ACa 539/18, «Lex» nr 2593664.

⁷ W szczególności chodzi o następujące orzeczenia: (a) wyrok SN z 31 marca 2020 r., II CSK 124/19, «Lex» nr 2978466; (b) wyrok SA w Gdańsku z 3 grudnia 2020 r., V ACa 348/20 (dotyczy sprawy rozpoznawanej w Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy z 7 lutego 2020 r., I C 717/16), niepubl.; (c) wyrok SA w Gdańsku z 8 października 2019 r., I ACa 768/18 (obecnie rozpatrywana jest przez Sąd Najwyższy skarga kasacyjna: postanowienie SN z 5 listopada 2020 r., IV CSK 268/20, «Lex» nr 3075382) oraz (d) nieprawomocny

osobom prawnym w Polsce, determinacji zamiarów stanowienia o konieczności zadośćuczynienia i jej wysokości oraz wskazania kierunku obranego przez sądy w przedmiocie spornego rozpatrywania podobnych kontrowersji.

2. ODPOWIEDZIALNOŚĆ ODSZKODAWCZA W OGÓLNOŚCI

Spoleczne konsekwencje czynu niedozwolonego czy zabronionego są szczególnie poważne, gdy w konsekwencji naruszenia dóbr osobistych człowieka w postaci uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia (także psychicznego) następuje nieodwracalna, tj. trwała niezdolność do właściwego funkcjonowania czy nawet śmierć poszkodowanego⁸. Przesłstwo pedofilii wywołuje najczęściej u ofiar drastyczne następstwa, co dokumentują te orzeczenia sądowe, z których jednoznacznie wynika, że wykorzystywanie seksualne w dzieciństwie negatywnie determinuje jakość życia dorosłego⁹. Na potrzeby prowadzonych czynności procesowych biegli diagnozują u ofiar różnorodność zaburzeń interpersonalnych, emocjonalnych, zaburzeń samooceny i tych w funkcjonowaniu społecznym. Ponadto ujawniają schorzenia na tle seksualnym, somatycznym (samookaleczenie, próby samobójcze) oraz dysocjacyjnym¹⁰. W przedmiotowym orzecznictwie organy sprawiedliwości akcentują kompensacyjne i pozakompensacyjne funkcje zadośćuczynienia ofiarom

wyrok Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z lipca 2019 r. (sprawa przeciwko domowi zakonnemu franciszkanów z Poznania).

⁸ Por. A. MĄCZYŃSKI, *Zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę spowodowaną naruszeniem dobra osobistego. Geneza, charakterystyka i ocena obowiązującej regulacji*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, red. M. PYZIAK-SZAFNICKA, Kraków 2004, s. 240.

⁹ Por. wyrok SA w Katowicach z 31 sierpnia 2017 r., I ACa 268/17, «Lex» nr 2379811; wyrok SO w Toruniu z 13 lutego 2018 r., IC 1760/16, «Lex» nr 2529525.

¹⁰ Por. D. FINKELHOR, *Developmental Victimology. The Comprehensive Study of Childhood Victimization*, [w:] *Victims of crime*, red. R.C. DAVIS, A.J. LUIRIGIO, S. HERMAN, Thousand Oaks CA 2007, s. 32; A. WIĘCEK-DURAŃSKA, *Przestępczość seksualna duchownych wobec osób małoletnich – analiza przypadków*, «Psychiatria Polska» 190.1/2020, s. 13-14.

pedofilii nie tylko w sprawach o przestępstwa określone w art. 200 i 200a k.k.¹¹, lecz także w tych rozpatrywanych z powództwa cywilnego.

Z punktu widzenia teoretycznych założeń systemu prawa cywilnego ustawodawca statuuje szereg norm regulujących stosunki odszkodowawcze, tj. zależności typu zobowiązaniowego, w których wierzycielem jest poszkodowany, a dłużnikiem podmiot zobowiązany do świadczenia odszkodowawczego¹². Przez tego rodzaju świadczenie należy rozumieć wszelkie działanie osoby zobligowanej do naprawienia szkody powstałej na skutek naruszenia prawnie chronionych dóbr i interesów strony poszkodowanej. Działanie indemnizacyjne nie zawsze jednak wiąże się z koniecznością naprawy uszczerbku majątkowego; może zmierzać do kompensacji straty o charakterze niemajątkowym, co dokumentują orzeczenia zapadłe w sprawach wykorzystywania seksualnego małoletnich¹³.

Jest bezsporne, że zadośćuczynienie powinno być odczuwalne dla poszkodowanego w tym sensie, że powinno przywrócić ofierze emocjonalną równowagę naruszoną w wyniku doznania cierpień psychicznych i fizycznych, choć z drugiej strony, jego wysokość nie może być nadmierna w stosunku do doznanej krzywdy, a więc musi być utrzymana w rozsądnych granicach, tj. z uwzględnieniem okoliczności danego przypadku. Jako podstawę prawną dochodzenia zadośćuczynienia krzywd wskazuje się dyspozycję art. 448 k.c.¹⁴, w którym ustawodawca statuuje, że w hipotezie umyślnego naruszenia dóbr osobistych poszkodowany może starać się o zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia przez sprawcę skutków wyrządzonej szkody¹⁵. Na podstawie art. 448 k.c. oraz zgodnie z aktualną

¹¹ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 936.

¹² Por. W. WARKAŁO, *Odpowiedzialność odszkodowawcza. Funkcje, rodzaje, granice*, Warszawa 1972, s. 7.

¹³ Por. wyrok SA w Rzeszowie z 22 czerwca 2017 r., I ACa 6/17, niepubl.

¹⁴ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, tekst jedn. Dz. U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.

¹⁵ Por. A. SZPUNAR, *Roszczenie z art. 448 k.c. jako środek ochrony dóbr osobistych*, «RPEiS» 38.4/1976, s. 167.

linią orzecniczą¹⁶ o rozmiarze zadośćuczynienia należnego poszkodowanemu decydują zasadniczo: (a) rodzaj naruszonego dobra, (b) wiek poszkodowanego w dacie zdarzenia, (c) rozmiar doznanej krzywdy, czyli stopień doznanych przez ofiarę cierpień fizycznych i psychicznych, ich intensywność, czas trwania i nieodwracalność następstw, w tym wpływ na życie, (d) poczucie nieprzydatności społecznej, bezradność życiowa, w tym konieczność korzystania z pomocy innych osób, oraz (e) inne okoliczności, których nie sposób wymienić wyczerpująco, bowiem w każdym wypadku mają charakter indywidualny¹⁷. Nie można także pominąć dużych nierzadko kosztów leczenia, które musi zostać podjęte w celu przywrócenia względnej równowagi psychofizycznej ofierze molestowania seksualnego lub czynów pedofilskich.

Teoretycznego uzasadnienia obowiązku zadośćuczynienia za czyn cudzy¹⁸ sądy doszukują się w myśli legislacyjnej wzorowanej na łacińskiej paremii *eius damnum cuius commodum*, według której za szkodę odpowiada ten, kto ze zdarzenia będącego jej przyczyną czerpie wymierną dla siebie korzyść. Słabością takiego modelu założeń odpowiedzialności odszkodowawczej jest jednak fakt, że każde działanie podejmowane jest zawsze w jakimś osobistym interesie, dlatego też odpowiedzialność należałoby przyjąć niemal w każdym przypadku. Przeciwno takiemu spojrzeniu na teorię ryzyka przemawia to, że wyznacznikiem konieczności indemnizacji jest ustanowiona przez polskiego prawodawcę zasada winy uznawana jako priorytetowa podstawa obowiązku odszkodowawczego, choć nie można wykluczyć ryzyka rozumianego jako ewentualnej (a niekiedy koniecznej) przesłanki bytu odpowiedzial-

¹⁶ Por. wyrok SN z 18 kwietnia 2002 r., II CKN 605/00, «Lex» nr 484718; wyrok SN z 12 lipca 2002 r., V CKN 1114/00, «Lex» nr 56055; wyrok SN z 28 czerwca 2005 r., I CK 7/05, «Lex» nr 153254; wyrok SN z 9 listopada 2007 r., V CSK 245/07, «Lex» nr 369691; wyrok SN z 14 lutego 2008 r., III CSK 536/07, «OSP» 5/2010, poz. 47; wyrok SN z 4 listopada 2010 r. V CSK 126/10, «Lex» nr 898263; wyrok SN z 6 lipca 2012 r. V CSK 332/11, «Lex» nr 1228612; wyrok SN z 17 lipca 2019 r., I PK 68/18, «OSNP» 7/2020, poz. 66.

¹⁷ Por. wyrok SA w Białymstoku z 18 marca 2016 r., I ACa 1042/15, «Lex» nr 2016275; wyrok SA w Warszawie z 8 stycznia 2018 r., I ACa 288/15, «Lex» nr 2016246.

¹⁸ Por. P. MICHOWICZ, *Concetto di responsabilità oggettiva nell'ordinamento canonico*, «Annales Canonici» 13/2017, s. 142.

ności na zasadzie słuszności¹⁹. Nie bez znaczenia są także koncepcyjne założenia teorii gwarancji i ekonomicznego rozłożenia ciężaru szkód: na tle całokształtu rozpoznawanej sprawy sędzia powinien rozważyć stan majątkowy sprawcy i poszkodowanego. W tym kontekście, na szczególną uwagę zasługują wysokie kwoty odszkodowawcze zasądzone ofiarom pedofilów duchownych. Orzeczone dolegliwości finansowe uzasadniane są trudną sytuacją materialną poszkodowanego. Taki stan rzeczy mógłby co prawda wskazywać na słuszność poniesienia konsekwencji pieniężnych przez właściwe instytucje kościelne, ale jednocześnie mógłby stanowić okoliczność uzasadniającą zaostrenie takiej odpowiedzialności względem niekościelnych osób prawnych i mieć decydujące znaczenie dla rozstrzygnięcia analogicznych sporów. Budzi to zatem racjonalne zastrzeżenia względem rozumowania sądów, ponieważ o ile stosunki ekonomiczne przemawiają za obciążeniem sprawcy odpowiedzialnością, nie oznacza to jeszcze, że w świetle innych, równie istotnych okoliczności, takie rozstrzygnięcie będzie całkowicie słuszne i usprawiedliwione²⁰.

Nie bez uzasadnionych wątpliwości częściowo przekonuje przyjęcie przez sądy teorii sprawiedliwości konkretnego przypadku, według której nie jest możliwe wyróżnienie tego elementu, który – według intencji ustawodawcy – wskazywałby bezpośrednio na treść normatywną stanowiącą dla sędziego podstawę rozstrzygnięcia sporu. Zastosowanie zasady słuszności oznacza zatem konieczność uwzględnienia szczególnych okoliczności każdej rozpoznawanej sprawy, tj. nakazuje rozpatrywać każdy przypadek indywidualnie²¹. Co więcej, miejsce skonkretyzowanej zasady zajmuje różnorodność czynników powinności odszkodowawczych, które *in casu* muszą być poddane analizie i właściwej interpretacji. Wynika z tego, że zaistnienie określonego w ustawie zdarzenia nie zawsze będzie musiało prowadzić do powstania obowiązku indemnizacji, bowiem ten będzie zależeć od zaistnienia szczególnych okoliczności badanej sytuacji. W przedmiocie czynów pedofilskich sądy posiłkują się regulacjami

¹⁹ Por. B. WIĘZOWSKA, *Odpowiedzialność cywilna na zasadzie słuszności*, Warszawa 2009, s. 56.

²⁰ Por. J. KUŹMICKA-SULIKOWSKA, *Zasady odpowiedzialności deliktowej w świetle nowych tendencji w ustawodawstwie polskim*, Warszawa 2011, s. 230.

²¹ Por. wyrok SN z 28 czerwca 2005 r., I CK 7/05, «Lex» nr 153254.

słusznościowymi, według których cechą charakterystyczną przepisów zapewniających poszkodowanemu kompensację nie jest wyłącznie odpowiedzialność kauzalna (w przeciwieństwie do odpowiedzialności na zasadzie winy), ale odpowiedzialność uzasadniona sprawiedliwością konkretnego przypadku. Trzeba jednak przyznać, że mankamentem takiej teorii jest między innymi możliwość mnożenia rozstrzygnięć sądowych opartych na dowolnej ocenie i uznaniowości sędziego, tj. wydawania takich orzeczeń, w których nie będzie możliwe dokonanie ogólnych ustaleń co do katalogu wartości normatywnych koniecznych przy podejmowaniu wiążących dyspozycji²². Taki stan rzeczy może wpływać na kształtowanie się orzeczeń, nawet precedensowych (jak w przypadku sporu z Chrystusowcami), które jednak z przyczyn formalnych i oczywistych założeń systemowych nie mogą być wiążące dla sądów niższej instancji.

Sąd Najwyższy w precedensowym wyroku z 31 marca 2020 r. jednoznacznie ustalił, że obowiązek indemnizacji pełni w prawie także funkcję prewencyjną w takim sensie, że ma na celu ochronę małoletnich również w środowiskach kościelnych, nierzadko przyjmujących odpowiedzialność za powierzone im osoby na płaszczyźnie wychowawczo-opiekuńczej, edukacyjnej i tej kształtującej postawy społeczne wśród dzieci i młodzieży²³. Naczelny organ polskiej władzy sądowniczej zwrócił także uwagę na to, że wysokie koszty zadośćuczynienia zasądzone w sprawie przeciwko Towarzystwu Chrystusowemu dla Polonii Zagranicznej powinny uwrażliwić inne kościelne osoby prawne, które – z uwagi na charakter podejmowanych działań i prowadzonej działalności duszpastersko-charytatywnej – przyjmują na siebie obowiązki zwierzchnika powierzającego podwładnym czynności pastoralne²⁴, w dopełnieniu których nie można wykluczyć bezpośredniego lub koniecznego kontaktu z dziećmi i młodzieżą²⁵. Szkoda, że sąd nie urealnił swoich poglądów, przyjmując za nieistotny fakt, według którego

²² Por. B. WIĘZOWSKA, *op. cit.*, s. 62-63.

²³ Por. wyrok SN z 31 marca 2020 r., II CSK 124/19, «Lex» nr 2978466.

²⁴ Por. P. MACHNIKOWSKI, *Odpowiedzialność za podwładnego*, «Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo» 3161/2009, s. 366.

²⁵ Por. wyrok SN z 31 marca 2020 r., II CSK 124/19, «Lex» nr 2978466.

zwierzchnik nie zleca podwładnemu czynności o charakterze niedozwolonym, których podwładny – owszem – może się dopuścić, ale przy okazji wykonywania właściwych zadań i funkcji. Ergo, jeśli popełnia czyn zakazany, działa wówczas w imieniu własnym, nie zaś zwierzchnika lub na jego polecenie.

3. DYSPOZYCJA NORMY EX ART. 430 K.C.²⁶

Nawet dość pobieżna analiza uzasadnień wyroków polskich sądów w przedmiotowych sprawach wykazuje, że wypracowana od lat interpretacja art. 430 k.c.²⁷, w którym ustawodawca kreuje hipotezę odpowiedzialności zwierzchnika za szkodę wyrządzoną przez podwładnego w ramach powierzonych mu czynności, znajduje swoje zastosowanie także względem kościelnych osób prawnych²⁸. Nie można jednak wykluczyć, że mogą wystąpić inne – dodatkowe – podstawy prawnej odpowiedzialności kościelnych osób prawnych na gruncie kodeksu cywilnego, jeśli przełożeni posiadali wiedzę o tym, że duchowny molestuje małoletnich, lecz jedyną reakcją władzy była zmiana zamieszkania duchownego i modyfikacja zakresu podejmowanych przez niego obowiązków.

Powyższym przepisem ustawodawca wprowadził konstrukcję odpowiedzialności za winę podwładnego i ukształtował model odpowiedzialności na zasadzie ryzyka, choć warunkiem jej zaistnienia jest wina podwładnego przy wyrządzeniu szkody osobie trzeciej. Pozostaje

²⁶ Z uwagi na ograniczenie, jakie stwarzają redakcyjne wymogi artykułu, nie mogą zostać poddane głębszej analizie kwestie np. zasad procesowych (zdolność sądowa, legitymacja procesowa), na podstawie których kościelne osoby prawne odpowiadają na gruncie prawa cywilnego za czyny osób fizycznych formalnie związanych ze strukturami Kościoła katolickiego. Na słuszne pogłębienie zasługują także podstawy prawnej odpowiedzialności cywilnoprawnej za podwładnego, o czym m.in. w: J. GUDOWSKI, *Kodeks cywilny. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, III.1: *Zobowiązania*, Warszawa 2019, s. 1067 i n.

²⁷ Por. uchwała SN z 15 lutego 1971 r., III CZP 33/70, «OSN» 4/1971, poz. 59.

²⁸ Por. A. GŁOWACKA, *Odpowiedzialność osób prawnych Kościoła katolickiego za czyny niedozwolone*, [w:] *Acta Erasiana IX. Varia II*, red. M. SADOWSKI, Wrocław 2015, s. 148-150; E. ŁĘTOWSKA, *Odpowiedzialność „za” księży – dyskusja ciągle niedokończona*, [w:] *Czynić postęp w prawie. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Birucie Lewaszewicz-Petrykowskiej*, red. W. ROBACZYŃSKI, Łódź 2017, s. 295-309.

bezsporne, że taka odpowiedzialność prawna może być przypisana tym kościelnym osobom prawnym, których przełożeni wiedzieli o molestowaniu nieletnich czy wręcz czynnościach pedofilskich dokonywanych przez ich podwładnych, tolerowali je lub zaniechali działań niweczających niewłaściwe postępowanie sprawców. Imputowanie odpowiedzialności następuje również wtedy, gdy o faktach przełożeni nie wiedzieli, a duchowny był winny popełnionych czynów niedozwolonych²⁹. Chodzi zatem o taki rodzaj odpowiedzialności, która oparta jest na zasadzie ryzyka i od której zwierzchnik nie może się uwolnić, wykazując własną ignorancję w zakresie molestowania przez podległego lub z powodu braku przesłanek, aby przypuszczać, że dany duchowny molestuje. Wątpliwości budzi jednak jednostronna i celowościowa interpretacja przedmiotowych norm. Może ona oznaczać, że odpowiedzialność obiektywna przypisana kościelnym osobom prawnym przybiera charakter sytuacjonistyczny³⁰, tj. daleki od wypracowania ogólnych zasad aplikacji słusznego prawa, które sprzeciwia się relatywizacji jego stosowania i woluntaryzmowi decyzyjnemu³¹.

Z przytoczonych wyżej orzeczeń jasno wyłaniają się trzy kumulatywne przesłanki odpowiedzialności *ex art. 430 k.c.* Chodzi o: (a) wyrządzoną szkodę, (b) stosunek podległości istniejący pomiędzy zwierzchnikiem a podwładnym oraz (c) o winę podwładnego. Podstawowym komponentem bytu przedmiotowej odpowiedzialności jest zaistnienie krzywdy, która w analizowanej problematyce przybiera najróżniejsze formy długofalowych i poważnych konsekwencji na płaszczyźnie psychofizycznej u ofiary (m.in. myśli i próby samobójcze, nadużywanie alkoholu i narkotyków, problemy z nauką, brak oblubieńczej relacji, brak życia seksualnego, wyciszenie i nieobecność, samoizolacja, brak znajomych, reakcje na stres w postaci gniewu i złości, przekleństwa, nieustanne poczucie lęku, brak kontaktu z rodziną, zaburzenia snu, występowanie zespołu stresu pourazowego, zdiagnozowany pięćdziesięcioprocentowy

²⁹ Por. wyrok SA w Gdańsku z 8 października 2019 r., I ACa 768/18, niepubl.

³⁰ Por. P. MICHOWICZ, *Pozakanoniczna odpowiedzialność wyższego przełożonego zakonnego*, Kraków 2019, s. 206.

³¹ Por. W. DZIEDZIAK, *Kilka uwag o prawie słusznym*, «Studia Iuridica Lublinensia» 25.3/2016, s. 284.

uszczerbek na zdrowiu, konieczna psychoterapia)³². Nadto według modelu odpowiedzialności na zasadzie ryzyka *ex art. 430 k.c.* szkoda musi powstać na skutek osobistego działania sprawcy i *de facto* nie można jej uniknąć, bowiem zwierzchnik, w sposób obiektywnie nieprawidłowy, nie dopełnił swoich obowiązków względem podwładnego³³. W opinii polskich sądów taka bezprawność wywodzi się ze stosunku zależności każdego duchownego i osoby konsekrowanej od właściwego przełożonego kościelnego. Bezpośrednie zwierzchnictwo biskupa diecezjalnego nad duchownym (powstające w konsekwencji jego inkardynacji) czy przełożonego zakonnego nad zakonnikiem (obowiązujące jako skutek inkorporacji) wynika wprost z norm prawa kanonicznego. Forsuje się także pogląd, według którego identyczna podległość zachodzi w relacji wikariusza do proboszcza w hipotezie, gdyby ten pierwszy był sprawcą czynu zabronionego; opinia dyskusyjna i nieznajdująca formalnego umocowania w przedmiotowych regulacjach kodeksu prawa kanonicznego³⁴. Mimo uzasadnionych obiekcji, jest jednak bezsporne, że wikariusz podlega proboszczowi w tym, co dotyczy organizacji i wykonywania pracy duszpasterskiej w parafii (kan. 517, § 1 kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. [dalej: KPK/1983])³⁵, ale taki stan rzeczy nie jest tożsamy z hierarchiczną zależnością duchownego istniejącą w relacji do własnego biskupa diecezjalnego³⁶. W przypadku zakonników natomiast nie ulega wątpliwości, że przełożony lokalny posiada rzeczywistą władzę rządzenia względem podwładnego mieszkającego w domu zakonnym (kan. 620 KPK/1983 w zw. z kan. 622 KPK/1983) nie tylko w zakresie szeroko rozumianych obowiązków do wykonania, lecz także możliwości wpływania na jego działanie za pomocą wskazówek i poleceń wyni-

³² Por. wyrok SO Warszawa-Praga w Warszawie z 5 listopada 2015 r., III C 757/14, «Lex» nr 2404901.

³³ Por. A. SZPUNAR, *Czyny niedozwolone w kodeksie cywilnym*, «Studia Cywilistyczne» 15/1970, s. 67.

³⁴ Por. wyrok SA w Gdańsku z 8 października 2019 r., I ACa 768/18, niepubl.

³⁵ Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25 Ianuarii 1983), AAS 75/1983, pars II, s. 1-317; tekst polski, [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

³⁶ Por. L. ŚWITO, *Charakter prawny posługi duszpasterskiej proboszczów i wikariuszy w parafiach rzymsko-katolickich w świetle prawa polskiego*, «Seminare» 27/2010, s. 44.

kających z zależności opartych na przesłankach religijnych (ślubach zakonnych lub innych świętych więzach)³⁷.

Uznając zatem za relewantne jedynie relacje ściśle hierarchiczne, należy zaznaczyć, że tylko w tak pojętej prawnej formie podległości właściwi przełożeni kościelni wyznaczają podwładnym zakres obowiązków i funkcji do realizacji, które – w rozumieniu przywołanych regulacji kodeksu cywilnego – domagają się ze strony władzy kościelnej właściwego działania w postaci kontroli i nadzoru. Sądy przyjmują zasadność takiego rozumowania, ponieważ ustawodawca nie sprecyzował charakteru stosunku zwierzchnictwa koniecznego do zaistnienia między takimi podmiotami, a zatem nie wykluczył, że może również chodzić o stosunek prawny, w którym posłuch jednej osoby dla drugiej jest skutkiem istnienia określonego obowiązku prawnego. W przedmiotowym orzecznictwie kładzie się zatem nacisk na fakt, że sprawca wyrządził krzywdę w związku z wykonywaniem czynności wcześniej ustalonych z właściwymi przełożonymi kościelnymi, którzy – z racji pełnionego urzędu – winni nadzorować prawidłowość podejmowanych zadań. W tym kontekście podkreśla się istotę autorytetu duchownego w roli katechety, opiekuna duchowego czy religijnego lidera. Dla polskiego sądu istotne jest zatem wyszczególnienie ze stanu faktycznego tych funkcji i zadań, które de facto ułatwiły sprawstwo, a może nawet stworzyły okazję do popełnienia czynów zabronionych³⁸, choć organy władzy sądowniczej dalekie są od insynuowania ostatniego twierdzenia.

Trzecią – ostatnią – przesłanką odpowiedzialności deliktowej na zasadzie ryzyka z art. 430 k.c. jest wina podwładnego w wyrządzeniu szkody. Z brzmienia ustawy wynika, że chodzi o odpowiedzialność wykonawcy czynności lub całego zakresu powierzonych zadań do realizacji. Ustawodawca kreuje zatem hipotezę odpowiedzialności przełożonego za wyrządzone przez podwładnego szkody powstałe w rezultacie jego działania określanego mianem własne, bezprawne i zawinione. Wyłączenie odpowiedzialności może nastąpić jedynie w hipotezie powstałych

³⁷ Por. D. ANDRÉS, *Le forme di vita consacrata. Commentario teologico-giuridico al Codice di diritto canonico*, Roma 2008, s. 394-395.

³⁸ Por. wyrok SN z 31 marca 2020 r., II CSK 124/19, «OSNC» 1/2021, poz. 4.

nieumyślnie szkód³⁹ oraz aktualizacją dyspozycji art. 120 § 1 k.p.⁴⁰ Wynika z tego, że odpowiedzialność przełożonego za podwładnego jest odpowiedzialnością solidarną zgodnie z brzmieniem art. 441 § 1 k.c. W omawianych sprawach orzeka się wysokie kompensaty, oczekujących wypłaty w taki właśnie sposób⁴¹. W konsekwencji nie wyklucza to niestety możliwości domagania się zadośćuczynienia od innych jednostek organizacyjnych Kościoła katolickiego w Polsce, takich jednak, które w sposób bezpośredni podlegałyby zarządowi sprawowanemu przez właściwe kościelne osoby prawne.

Poddając analizie art. 430 k.c., warto raz jeszcze podkreślić, że podmiotem odpowiedzialnym za naprawienie szkody jest osoba niebędąca jej sprawcą. Ponadto wykładnia celowościowa przepisu upoważnia do wniosku, że ustawodawca dopuszcza – także i w rozpatrywanych przypadkach – rodzaj odpowiedzialności gwarancyjnej, bowiem istnieje domniemanie, według którego instytucja posiada większe możliwości płatnicze niż sprawca. W konsekwencji instytucje z nadaną im osobowością prawną, które korzystają z pracy innych, mogą ponosić odpowiedzialność za działanie osób sobie podległych bez względu na to, czy w jakiegokolwiek mierze w tej sytuacji zawiniły; wina instytucji jest zatem irrelevantna.

4. CHARAKTERYSTYKA WYBRANEGO ORZECZNICTWA

Przedmiotowe orzeczenia wydane przez sądy jednoznacznie dokumentują, że wina sprawców została udowodniona, jak również potwierdzają, że wobec wszystkich krzywdzicieli została orzeczona detencja na czas określony. Taki stan rzeczy nie wykluczył jednak możliwości sformułowania roszczeń odszkodowawczych przez ofiary na drodze powództwa cywilnego. Z powyższego uprawnienia można zatem korzystać także w przypadku odmowy przez prokuraturę wszczęcia postępowania karnego z uwagi na przedawnienie karności czynu; choć czyn zaistniał historycznie, sprawca nie może ponieść kary z uwagi na upływ czasu

³⁹ Por. P. MACHNIKOWSKI, *op. cit.*, s. 374.

⁴⁰ Ustawa z 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, tekst jedn. Dz. U. z 2020 r. poz. 1320.

⁴¹ Por. wyrok SA w Gdańsku z 8 października 2019 r., I ACa 768/18, niepubl.

wykluczający rozpoznanie skargi. Brak wyroku skazującego agresora nie stanowi zatem przeszkody w ustaleniu tego, czy sprawca dopuścił się zarzucanych mu czynów, ponieważ sądy cywilne, rozpoznające sprawy o zadośćuczynienie, samodzielnie uzgadniają zaistnienie takich czynów.

W świetle aktualnej linii orzeczniczej, ofiary formułowały roszczenia o zadośćuczynienie zarówno łącznie, jak i osobno, co znaczy, że – w myśl zasady tzw. odpowiedzialności solidarnej – skorzystały z możliwości złożenia powództwa cywilnego *ex art. 430 k.c.* względem jednego podmiotu, kilku wybranych podmiotów lub łącznie wobec wszystkich podmiotów (diecezji, prowincji zakonnej, parafii, domu zakonnego)⁴². W toku prowadzonego postępowania, osobom prawnym trudno było negować, że w okresie trwania nadużyć seksualnych dokonywanych przez duchownych i osoby konsekrowane, te nie były członkami diecezji/prowincji zakonnej oraz nie podejmowały różnych posług o charakterze duszpasterskim przy parafiach/domach zakonnych, nad którymi każdy przełożony kościelny, co do zasady, powinien sprawować kontrolę i nadzór, wykorzystując w tym celu wszelkie możliwe narzędzia przewidziane prawem kanonicznym. Ponadto z rozumowania sędziów wynika, że sprawcy molestowania seksualnego, aby mogło do niego dojść, wykorzystywali stosunek zależności wynikający z faktu powierzenia im dziecka pod opiekę na czas prowadzenia katechezy, na przykład w związku z przygotowaniem do pierwszej komunii⁴³. Sądy jednomyślnie podkreślają, że duchowni nadużywali własnego autorytetu kapłana i nauczyciela do tego, aby poddawać osoby nieletnie czynnościom seksualnym nawet przez okres kilku lat⁴⁴; fakt, który należy uznać za dodatkową okoliczność obciążającą wszystkich sprawców.

W toku czynności procesowych konieczne było pozyskanie ekspertyz biegłych z zakresu psychiatrii, psychologii lub seksuologii w celu ustalenia wiarygodności twierdzeń ofiar w tym, co dotyczy przedmiotu powództwa. Na potrzeby postępowania ofiary przedstawiały dokumentację

⁴² Por. wyrok SN z 31 marca 2020 r., II CSK 124/19, «Lex» nr 2978466; wyrok SA w Gdańsku z 3 grudnia 2020 r., V ACa 348/20, niepubl.; wyrok SA w Gdańsku z 8 października 2019 r., I ACa 768/18, niepubl.

⁴³ Por. wyrok SA w Gdańsku z 8 października 2019 r., I ACa 768/18, niepubl.

⁴⁴ Por. wyrok SN z 31 marca 2020 r., II CSK 124/19, «Lex» nr 2978466.

medyczną potwierdzającą długotrwałe leczenie z tytułu doznanych krzywd, zwłaszcza na tle psychicznym. Aktywność sądowa ekspertów i biegłych służyła w ustaleniu nie tylko rozmiaru doznanej krzywdy, lecz także – na podstawie oceny pozostałych dowodów – w określeniu wysokości zadośćuczynienia w związku z poniesionym uszczerbkiem na zdrowiu. W ten sposób sądy upowszechniły tezę, według której pedofilia nie jest tylko przestępstwem, lecz także w sposób niewątpliwie narusza dobra osobiste dziecka jej poddanemu i nie wymaga dowodzenia w tym znaczeniu, że w polskim społeczeństwie tego rodzaju zachowania nie są akceptowalne, ale wręcz potępiane i – z punktu widzenia obiektywnego obserwatora – stanowią czyny absolutnie naganne⁴⁵. To upoważnia do twierdzenia, że cechą charakterystyczną rozpoznawanych spraw jest ustalenie rozmiarów doznanej krzywdy oraz określenie kwoty rekompensującej szeroko pojęty uszczerbek. Rekordowa – jak dotychczas – suma zadośćuczynienia została zasądzona przeciw Towarzystwu Chrystusowemu dla Polonii Zagranicznej i wynosi milion złotych, pomijając odsetki (poczynając ich naliczanie od 7 maja 2016 r. aż do 2 października 2018 r.), koszty sądowe (powódka nie uregulowała należności za opłaty sądowe w wysokości 100 000 złotych), wydatki poniesione przez sąd, koszty zastępstwa adwokackiego dla pełnomocnika powódki i dożywotnią rentę w wysokości 800 złotych miesięcznie⁴⁶. W sprawie toczącej się przeciwko domowi zakonnemu franciszkanów, Sąd Okręgowy w Bydgoszczy zasądził łącznie pół miliona złotych odszkodowania na korzyść ofiary⁴⁷, zaś w sporze z Archidiecezją Wrocławską i Diecezją Bydgoską powód wnosił o zadośćuczynienie w wysokości 460 000 złotych⁴⁸. Sąd Apelacyjny w Gdańsku natomiast, w sprawie przeciwko parafii w Kartuzach i Diecezji Pelplińskiej, określił wysokość roszczenia w granicach 400 000 złotych (brak wiedzy na temat innych kosztów)⁴⁹. Zestawiając powyższe sumy z tymi zasądzonymi w analogicznych sprawach, w których krzywdziciele byli ojcami, dziadkami,

⁴⁵ Por. wyrok SA w Gdańsku z 8 października 2019 r., I ACa 768/18, niepubl.

⁴⁶ Por. wyrok SA w Poznaniu z 2 października 2018 r., I ACa 539/18, niepubl.

⁴⁷ Chodzi o nieprawomocny wyrok SO w Bydgoszczy z lipca 2019 r.

⁴⁸ Por. wyrok SA w Gdańsku z 3 grudnia 2020 r., V ACa 348/20, niepubl.

⁴⁹ Por. wyrok SA w Gdańsku z 8 października 2019 r., I ACa 768/18, niepubl.

wujami, braćmi, konkubentami matki czy osobami znajomymi rodziców ofiar, nie sposób nie dostrzec, że zachodzi pomiędzy nimi znaczny rozdźwięk. Dla przykładu: wyrokiem Sądu Okręgowego w Szczecinie z 10 czerwca 2016 r. (II Ca 1655/15) ojciec dziewczynki, którą wielokrotnie doprowadzał do poddania się czynnościom seksualnym, zobowiązany był do zadośćuczynienia w wysokości 50 000 złotych. Dwa razy tyle musiał zapłacić ojciec chłopca, którego zmuszał do odbywania stosunków seksualnych i wykonywania innych czynności seksualnych przez okres siedmiu lat⁵⁰. Do zapłaty 300 000 złotych Sąd Okręgowy Warszawa-Praga zobowiązał natomiast ojca małoletniego, którego przez okres 10 lat zmuszał do obcowania płciowego, także z innymi osobami, w tym z siostrą ofiary, oraz do poddania się aktom lubieżnym i wykonywania innych czynności seksualnych, prezentując mu również pornografię z udziałem małoletnich⁵¹. Wyżej prezentowane rozbieżności budzą tym większą konsternację, jeśli poddać analizie zarówno skutki zdarzenia (ich lista jest nierzadko bardzo długa), jak i treść uzasadnienia sądu w zakresie wysokości zadośćuczynienia. Sądy uwzględniały najczęściej takie kryteria i okoliczności indemnizacji, jak: wiek osoby pokrzywdzonej, okres molestowania, działanie w ramach czynu ciągłego, wspólne zamieszkanie ofiary z agresorem, działanie sprawcy dokonywane z wykorzystaniem zaufania, przewagi lat, siły i zastraszania, nakłanianie przez sprawcę rodziny ofiary do wyciszenia sprawy, naruszenie podstawowych dóbr osobistych osoby małoletniej, długotrwałe skutki zdrowotne natury psychicznej (niezbędna psychoterapia), brak propozycji zadośćuczynienia ofierze ani ugodowego zakończenia sprawy, brak skruchy/przeprosin, zerwanie jakichkolwiek kontaktów i relacji rodzinnych. Wydaje się, że powyższe dane nie odbiegają zasadniczo od sądowych ustaleń w sprawach, w których rolę sprawcy przejmowała osoba duchowna czy konsekrowana, a jednak – w opinii sądów – zasądzona skala odszkodowania powinna być zdecydowanie mniejsza. Tym samym sądy utrzymały w mocy domniemanie, że osoby prawne posiadają większą

⁵⁰ Por. wyrok SA w Katowicach z 31 sierpnia 2017 r., I ACa 268/17, «Lex» nr 2379811.

⁵¹ Por. wyrok SO Warszawa-Praga z 5 listopada 2015 r., III C 757/14, «Lex» nr 2404901.

zdolność do naprawy majątkowej wyrządzonych szkód i krzywd aniżeli osoby fizyczne, choć kryterium materialne nie może być decydującym argumentem końcowej dyspozycji orzeczenia (*v. supra*). Ewidentnej dysproporcji nie tłumaczy nawet to, że wartość odszkodowania należy zawsze rozpatrywać w kontekście ekonomicznych realiów danego kraju, choć nie jest to zasada. Nie przekonuje również narracja sądów, według której ofiary czynów pedofilskich znajdują się zazwyczaj w trudnej sytuacji materialnej. Wydaje się, że żadna z przytaczanych wyżej racji nie powinna definitywnie przesądzać o wysokości odszkodowania. W przedmiotowej praktyce orzeczniczej kryteria kwoty indemnizacyjnej domagają się ich dookreślenia na postawie rzeczywistych skutków zdarzenia, czyli doznanych szkód i krzywd. Te jednak wydają się tożsame z rodzajem niesprawiedliwości, na jaką naraziły małoletnich osoby duchowne/konsekrowane. Rodzi się zatem wątpliwość, czy takie stanowisko jest uwzględniane przez polskie sądy. Odnosi się bowiem wrażenie, że podzielają one obiegową tezę (niesprawdzoną, przez co konstrukcyjnie wadliwą), według której wszystkie kościelne osoby prawne w Polsce dysponują sporym majątkiem, przez co są wypłacalne. Ponadto istnieją przesłanki do tego, aby przypuszczać, że w toku postępowania sądy mogą ustalić sytuację finansową pozwanej jednostki kościelnej (ewentualnie oszacować jej wartość, uwzględniając przy tym stan materialny pozostałych, solidarnie pozwanych osób prawnych) w takim celu, aby osoba poszkodowana, wykazując własną niekorzystną sytuację materialną, mogła ją zestawić z dobrym stanem finansów instytucji kościelnej. Nie potwierdza tego zebrany materiał orzeczniczy, choć takie decyzje sądu są wielce prawdopodobne. Nadto w celu wykazania płynności finansowej kościelnej osoby prawnej i jej zdolności do zapłaty wysokich kwot zadośćuczynienia, sądy zawsze mogą zażądać podania wydruków jej kont bankowych w celu ustalenia posiadanych środków łącznie z wykazem nieruchomości i innych rzeczy o znacznej wartości.

Dostępny zbiór orzeczeń dokumentuje, że z polskich sądów płynie wyraźny przekaz surowszego traktowania kościelnych osób prawnych przez krajowy wymiar sprawiedliwości w materii odpowiedzialności odszkodowawczej za czyny pedofilii swoich podwładnych aniżeli w analogicznych sprawach, w których krzywdzicielami były osoby

spokrewnione/spowinowacone z ofiarą. Taki stan rzeczy wynika być może z głoszonej przez Kościół doktryny o miłości i miłosierdziu, zwłaszcza względem najbardziej bezbronnych, lub jest rezultatem zaniedbań władzy kościelnej, której nierzadko jedyną reakcją na doniesienia o rzekomym molestowaniu nieletnich przez duchownych była w przeszłości zmiana rezydencji i charakteru pracy sprawcy⁵². Nie bez wpływu na to pozostaje także okoliczność, że przedmiotowe sprawy są medialne, tj. prowadzone w atmosferze niechęci względem Kościoła katolickiego. Co więcej: w celu mnożenia takich postępowań powstały fundacje, których zadaniem jest wyszukiwanie ofiar czynów seksualnych popełnionych przez duchownych po to, aby – służąc pokrzywdzonym fachową pomocą – móc później czerpać środki z zadośćuczynienia.

5. USTALENIA W KWESTII BADAŃ

Podjęty temat, mimo że ukierunkowany na syntezę praktycznych wyników orzecznictwa w zakresie odpowiedzialności odszkodowawczej kościelnych osób prawnych za czyny wykorzystywania seksualnego nieletnich przez duchownych i osoby konsekrowane, nie mógł zatracić warstwy teoretyczno-prawnej. Przyjęty przez polskiego ustawodawcę teoretyczny model odpowiedzialności *ex art. 430 k.c.* i przywoływany jako prymarna podstawa imputowania odpowiedzialności odszkodowawczej szeroko pojętym instytucjom kościelnym, powinien przyczynić się z jednej strony do zwiększenia uwagi w nadzorze nad osobami duchownymi/konsekrowanymi oraz do wrażliwości na konieczność wdrożenia zmian w formacji przyszłych duchownych do posługi duszpasterskiej wśród dzieci i młodzieży w taki sposób, aby zapobiec podobnym tragediom⁵³. Z drugiej strony, analiza orzecznictwa obnaża schematyzm rozumowania sądów oraz nierzadko fragmentaryczność w doborze argumentów wspierających zasadność definitywnych dyspozycji zawartą w wyrokach, co z pewnością może posłużyć jako pomoc w kształtowaniu linii obronnej. W tym także duchu niniejsze badania

⁵² Por. wyrok SN z 31 marca 2020 r., II CSK 124/19, «Lex» nr 2978466; wyrok SA w Gdańsku z 3 grudnia 2020 r., V ACa 348/20, niepubl.; wyrok SA w Gdańsku z 8 października 2019 r., I ACa 768/18, niepubl.

⁵³ Por. wyrok SN z 31 marca 2020 r., II CSK 124/19, «Lex» nr 2978466.

upoważniają do sumarycznej prezentacji głównych konkluzji i sugestii (być może uwag *de lege ferenda*):

W przedmiotowym orzecznictwie nie ma przypadków oddalenia przez sądy pozwu skarżącego, który w dzieciństwie został skrzywdzony przez duchownego/osobę konsekrowaną. Od chwili ogłoszenia pierwszego wyroku w przedmiotowych sprawach sądy przeważnie zasądzały wysokie zadośćuczynienia nawet w sytuacjach, w których – zgodnie z dyspozycją art. 442¹ § 2 k.c. – upłynął okres 20 lat możliwości dochodzenia przez ofiarę zapłaty zadośćuczynienia i odszkodowania⁵⁴. Mimo że ustawodawca przewiduje taką zasadę, to jednak istnieją od niej wyjątki, które znalazły zastosowanie względem kościelnych osób prawnych. Organy polskiej władzy sądowniczej, motywując zasadność odrzucenia zarzutu przedawnienia roszczenia, podkreślały istotę i znaczenie tzw. zasady współżycia społecznego, ponieważ – w ocenie sądów – krzywdy tego rodzaju są formą tortury na dzieciach. Podnoszono tezę, według której Kościół głoszący nauki o miłości bliźniego powinien świadczyć zadośćuczynienie po to, aby ulżyć cierpieniom, do których się przyczynił poprzez bezprawne działania swoich podwładnych⁵⁵.

W dostępnym materiale trudno także o próbę uzasadnienia odpowiedzialności odszkodowawczej, jaką sądy oparłyby na zasadzie słuszności. Organy władzy sądowniczej uznają jako priorytetową teorię odpowiedzialności ukształtowaną na zasadzie winy, choć *de facto* krzywda (w każdym rozpoznanym przypadku) powstała w wyniku sprawstwa podwładnego, zaś wina zwierzchnika polega na zaniedbaniu zobowiązań nadzorczych.

Zasądzane kwoty zadośćuczynienia od kościelnych osób prawnych znacznie odbiegają od wysokości sum stanowiących ekwiwalent poniesionych krzywd i zasądzanych w sprawach, w których sprawcą molestowania dziecka nie jest duchowny (zadośćuczynienia wynoszą szacunkowo od 60 000 do 180 000 złotych; sporadycznie zaś sięgają wyższych kwot). W przypadku seksualnego skrzywdzenia dziecka przez

⁵⁴ Por. nieprawomocny wyrok SO w Bydgoszczy z lipca 2019 r.

⁵⁵ Por. wyrok SN z 31 marca 2020 r., II CSK 124/19, «Lex» nr 2978466.

duchownego sądy natomiast oczekują od jego zwierzchnika wypłaty kwot od 300 000 złotych wzwyż.

Mając na uwadze wysokie koszty generowane w toku prowadzenia sporów sądowych przeciwko kościelnym osobom prawnym, sugeruje się, że korzystnym rozwiązaniem jest postępowanie ugodowe, którego celem byłoby relatywnie szybkie zakończenie sprawy i uniknięcie wieloletniego sporu obciążonego dodatkowymi kosztami. Ugoda jest sposobem porozumienia w kwestii zarówno kwoty zadośćuczynienia, jak i rozłożenia jej spłaty na dwie lub trzy raty. Zaproponowany system spłat ma istotne znaczenie w tym sensie, że nie upewnia poszkodowanych o tym, że kościelna osoba prawna płaci bez problemu, co – z uwagi na możliwość zgłoszenia się innych poszkodowanych – mogłoby doprowadzić ją do utraty płynności finansowej. Taka propozycja jest również wyrazem tego, że krzywda została dostrzeżona przez Kościół i jest to kwota odczuwalna, będąca poważnym obciążeniem ekonomicznym. Z drugiej strony, z punktu widzenia czysto materialnego, korzystne dla kościelnych instytucji jest odroczenie płatności przez prowadzenie wieloletniego sporu, aby czas trwania tego sporu wykorzystać do zebrania należności i jej jednorazowej wypłaty.

Wszystkie dostępne orzeczenia dokumentują fakt, że demokratyczne państwo prawa nie ignoruje autonomicznego porządku prawnego Kościoła katolickiego i poprzez właściwe organy władzy sądowniczej uznaje porządek kanoniczny za uzupełniający względem systemu norm prawa krajowego. Przyjęcie powyższego rozwiązania pozwala mieć nadzieję na kształtowanie się takich rozstrzygnięć, które w sposób słuszny będą wpływać na politykę legislacyjną władz państwowych.

Wyraźnie odczuwalna jest nieprzychylność polskiego wymiaru sprawiedliwości względem Kościoła katolickiego w tym znaczeniu, że sądy – choć nie wyrażają tego wprost – wykorzystują swoją aktywność, aby poprzez tego rodzaju spory dyscyplinować i zbiorowo karać kościelne osoby prawne.

Czas biegu przedmiotowych kontrowersji sądowych w sprawach o zadośćuczynienie od kościelnych osób prawnych wynosi średnio od dwu do sześciu lat.

AKTUALNA LINIA ORZECZNICZA W ZAKRESIE ODPOWIEDZIALNOŚCI
ODSZKODOWAWCZEJ KOŚCIELNYCH OSÓB PRAWNYCH ZA
PRZESTĘPSTWA PEDOFILII OSÓB DUCHOWNYCH I KONSEKROWANYCH

Streszczenie

Przedmiotem niniejszej pracy jest analiza dyspozycji wybranych sentencji polskiego orzecznictwa w sprawach wnoszonych przez ofiary pedofilii przeciwko kościelnym osobom prawnym, z którymi krzywdziciele nieletnich związani są w formalny sposób. Zgodnie z koncepcyjnymi założeniami pracy eksploracja wyroków została dokonana w oparciu o kryteria, które z punktu widzenia teoretycznoprawnego uprawniają do sformułowania ogólnych zasad, jakimi kierują się sądy w rozpoznaniu tego rodzaju spraw. Jednocześnie analiza orzecznictwa zaowocowała szeregiem praktycznych sądów i sugestii, użytecznych w pragmatycznym oglądzie sporów przeciwko polskim instytucjom wyznaniowym o uregulowanej sytuacji prawnej.

CURRENT JURISPRUDENCE IN POLAND REGARDING THE LIABILITY
OF THE INSTITUTIONS OF THE ROMAN CATHOLIC CHURCH
FOR CRIMES OF PAEDOPHILIA COMMITTED BY ITS CLERGY
AND CONSECRATED PERSONS

Summary

The aim of this paper is to examine the operative parts of selected judgements issued by Polish courts in cases brought by victims of paedophilia against the institutions of the Roman Catholic Church with which the offenders were officially associated. In line with the conceptual assumptions of this paper, the analysis of these judgements was made on the basis of criteria which from the theoretical point of view allow for the formulation of the general principles guiding courts in such cases. At the same time, this study of Polish jurisprudence has brought several practical suggestions which may be useful in handling cases against Polish religious institutions with a confirmed legal status.

Słowa kluczowe: przestępstwo pedofilii; art. 430 k.c.; judykatura; obowiązek zadośćuczynienia; przedawnienie roszczeń.

Keywords: the crime of paedophilia; Art. 430 of the Polish Civil Code; judicature; the duty to compensate the victim; the limitation period for claims.

Literatura

- ANDRÉS D., *Le forme di vita consacrata. Commentario teologico-giuridico al Codice di diritto canonico*, Roma 2008.
- BERNAL J., *Cuestiones canónicas sobre los delitos más graves contra el sexto mandamiento del Decálogo*, «Ius Canonicum» 54.2/2014, s. 145-183.
- BORECKI P., *Odpowiedzialność kościelnych osób prawnych za czyny pedofilskie duchownego. Uwagi do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2020 r., II CSK 124/19*, «Studia Prawa Publicznego» 33.3/2020, s. 31-52.
- CHOPKO M.E., *Ascending Liability of Religious Entities for the Actions of Others*, «Am. J. Trial Advoc.» 289.2/1993, s. 289-350.
- CHRISTIANS L.-L., *L'autorité religieuse entre stéréotype napoléonien et exégèse canonique: l'absence de responsabilité objective de l'évêque pour son clergé en droit belge*, «Quaderni di diritto e politica ecclesiastica» 3/2000, s. 951-966.
- COZZENS D., *The changing face of the priesthood: a reflection on the priest's crisis of soul*, Collegville MN 2000.
- COZZOLINO M., *Profili di responsabilità del Vescovo nei confronti di minori vittime di abusi sessuali imputati a sacerdoti*, [w:] *Sovranità della Chiesa e giurisdizione dello Stato*, red. G. DALLA TORRE, P. LILLO, Torino 2008.
- DOMÍNGUEZ C., *La Responsabilidad Civil En Materia De Daños Causados Por Un Clérigo En El Derecho Chileno: Líneas De Reflexión*, «Anales Derecho UC» 1/2015, s. 1-10.
- DZIEDZIAK W., *Kilka uwag o prawie słusznym*, «Studia Iuridica Lublinensia» 25.3/2016, s. 277-285.
- FINKELHOR D., *Developmental Victimology. The Comprehensive Study of Childhood Victimization*, [w:] *Victims of crime*, red. R.C. DAVIS, A.J. LUIRIGIO, S. HERMAN, Thousand Oaks, CA 2007, s. 9-34.
- FISCHER K.E., *Respondeat superior redux: may a diocesan Bishop be vicariously liable for the intentional torts of his priests?*, «Studia Canonica» 23/1989, s. 119-148.
- FORMICOLA JO R., *Recalibrating U.S. Catholic Church – State relations: The effects of clerical sexual abuse*, «Journal of Church and State» 58.2/2015, s. 307-330.

- GŁOWACKA A., *Odpowiedzialność osób prawnych Kościoła katolickiego za czyny niedozwolone*, [w:] *Acta Erasiana IX. Varia II*, red. M. SADOWSKI, Wrocław 2015, s. 124-137.
- GUDOWSKI J., *Kodeks cywilny. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, III.1: *Zobowiązania*, Warszawa 2019.
- HALL M., *The Liability of public authorities for the abuse of children in institutional care: Common and the United Kingdom*, «International Journal of Law. Policy and the Family» 14/2000, s. 281-301.
- KUŹMICKA-SULIKOWSKA J., *Zasady odpowiedzialności deliktowej w świetle nowych tendencji w ustawodawstwie polskim*, Warszawa 2011.
- LEWASZKIEWICZ-PETRYKOWSKA B., *Odpowiedzialność cywilna prowadzącego na własny rachunek przedsiębiorstwo wprawiane w ruch za pomocą sił przyrody (art. 435 k.c.)*, Warszawa 1967.
- ŁĘTOWSKA E., *Odpowiedzialność „za” księży – dyskusja ciągle niedokończona*, [w:] *Czynić postęp w prawie. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Birucie Lewaszkiwicz-Petrykowskiej*, red. W. ROBACZYŃSKI, Łódź 2017, s. 295-309.
- MACHNIKOWSKI P., *Odpowiedzialność za podwładnego*, «Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo» 3161/2009, s. 359-375.
- MĄCZYŃSKI A., *Zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę spowodowaną naruszeniem dobra osobistego. Geneza, charakterystyka i ocena obowiązującej regulacji*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, red. M. PYZIAK-SZAFNICKA, Kraków 2004, s. 239-255.
- MICHOWICZ P., *Concetto di responsabilità oggettiva nell'ordinamento canonico*, «Annales Canonici» 13/2017, s. 139-154.
- MICHOWICZ P., *Pozakanoniczna odpowiedzialność wyższego przełożonego zakonnego*, Kraków 2019.
- NESTEROWICZ M., *Odpowiedzialność cywilna Kościoła katolickiego za molestowanie małoletnich przez księży (prawo USA i prawo polskie)*, «Przegląd Sądowy» 1/2014, s. 7-18.
- SIECZYCH A., *Odpowiedzialność odszkodowawcza związków wyznaniowych za przestępstwa seksualne duchownych (casus Kościoła katolickiego)*, «PiP» 72.1/2017, s. 65-77.
- SKONIECZNY P., *Przestępstwo cięższe przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z małoletnim – Uwagi de lege lata i de lege ferenda*, «Prawo Kanoniczne» 60.1/2017, s. 135-174.
- SZPUNAR A., *Czyny niedozwolone w kodeksie cywilnym*, «Studia Cywilistyczne» 15/1970, s. 30-120.

- SZPUNAR A., *Roszczenie z art. 448 k.c. jako środek ochrony dóbr osobistych*, «RPEiS» 38.4/1976, s. 176-183.
- ŚWITO L., *Charakter prawny posługi duszpasterskiej proboszczów i wikariuszy w parafiach rzymsko-katolickich w świetle prawa polskiego*, «Seminare» 27/2010, s. 41-50.
- WARKAŁŁO W., *Odpowiedzialność odszkodowawcza. Funkcje, rodzaje, granice*, Warszawa 1972.
- WIĘCEK-DURAŃSKA A., *Przestępczość seksualna duchownych wobec osób małoletnich – analiza przypadków*, «Psychiatria Polska» 190/2020, s. 1-14.
- WIĘZOWSKA B., *Odpowiedzialność cywilna na zasadzie słuszności*, Warszawa 2009.